

ANDREIDES GÁBOR

„Ez pedig nem én vagyok, hanem Zimmer Ferenc halkereskedő.”

A Magyar Távirati Iroda egykori főszerkesztőjének
kálváriája 1945 után

DOI: <https://doi.org/10.56944/multunk.2023.2.7>

Bevezetés

Zimmer Ferenc (1885–1961) annak ellenére nevezhető a 20. századi magyar újságírás „legszürkébb eminenciásának”, hogy két évtizeden keresztül alapvető befolyással bírt a magyar sajtó működésére. Személyiségéből adódó alapossággal irányította a magyar hírgyártást, felelős, majd főszerkesztői beosztásban felügyelte a hírszolgáltatás két háború közötti legfontosabb médiaholdingja, az 1881-ben alapított Magyar Távirati Iroda (MTI) hírkiadási teendőit. A pinkafői (ma Pinkafeld, Ausztria) származású, de Sopronban született Zimmer a nyilas hatalomátvételig¹ vezette a hírügynökségi munkát.²

1944. október 15-e a magyar újságírás zászlóshajójának méltán tekinthető MTI életében is alapvető változásokat eredményezett.³ Az ötvenkilenc esztendőss Zimmer nem szolgált tovább, nyugdíjba vonult. Az *Országos Magyar Sajtókamara Hivatalos*

¹ Az MTI központjában 1944. október 15-én történekről lásd ANDREIDES Gábor: A Magyar Távirati Iroda története a második világháború alatt. *Médiakutató* 2011/2. 97–105.

² Életéről és a két háború közötti időszak hírügynökségi sajtóviszonyairól bővebben lásd ANDREIDES Gábor: „Mindenkör objektív hírszolgálatot igyekeztem kifejtetni”. Zimmer Ferenc főszerkesztő élete. *Múltunk*, 2006/3. 226–242. Jelen írás ezen, előbbieken hivatkozott tanulmány szerves folytatása, amely esettanulmányként ez alkalommal a Magyar Távirati Iroda néhai főszerkesztője személyes sorsának 1945 utáni alakulását vizsgálja, és csak részben tér ki az 1945-öt követően bekövetkezett sajtópolitikai változásokra.

³ Bővebben: Uo., illetőleg SZABÓ Miklós: 1944. március 19. történetéhez. *Levéltári Közlemények*, 1982/2. 297–301.

Közlönye 1944. november 15-én a következő híradással szolgált a náci és nyilas eszmékkel egyáltalán nem szimpatizáló, munkájában a politizálástól szisztematikusan tartózkodó, ugyanakkor teljes egészében a konzervatív, polgári humanizmussal azonosuló Zimmer távozásáról: „Az október 15-én és 16-án *bekövetkezett események* [kiemelés tőlem – A.G.] következtében a következő változások történtek a budapesti és a vidéki sajtóban. Zimmer Ferenc, aki a Magyar Távirati Irodánál hosszú éveken keresztül fő- és felelős szerkesztő volt, nyugalomba vonult, a Magyar Távirati Iroda új felelős szerkesztője Haeffler István, volt sajtófőnök lett.”⁴ Az előbbieket megjelenésekor Zimmer már három napja a nyilasok fogságában volt.

Vitéz leveldi Kozma Miklós (1884–1941) „sajtócézár” egykori megbízható közeli munkatársát november 12-én hajnalban a Szentkirályi utca 25/a alatt található otthonában vette őrizetbe négy szuronyos katona. Innen először a Margit körútra vezetett az útja, ezt követően pedig a svábhegyi Lomnic Szállóba, a Gestapo és az SD (Sicherheitsdienst, Biztonsági Szolgálat) Evetke [ma Melinda] utca 2. szám alatt található budapesti központjába,⁵ végül Sopronkőhidára hurcolták.⁶ Erről a helyről került később sokadmagával a bajorországi Gschaid település iskolájában felállított „hungarista internálótáborba”, ahol az amerikai hadsereg szabadította föl 1945 tavaszán. Az ekkor már hatvanesztendőes Zimmer Ferenc nem gondolkozott sokat, az első adandó alkalommal hazatért Magyarországra.⁷ Nem tudni pontosan, hogy mikor érkezett meg. Az bizonyos viszont, hogy nagyon hamar a Magyar Államrendőrség Budapesti Főkapitánysága Politikai

⁴ *Magyar Sajtó*, 1944. november 15. 1.

⁵ UNGVÁRY Krisztián: Eichmann és Svábhegye... *HVG*. Forrás (Letöltve: 2023. 02. 14.): https://hvg.hu/velemeney/20120531_eichmann_100_lenne

⁶ Zimmer Ferenc rövid visszaemlékezése erről az időszokról. Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára (továbbiakban: ÁBTL) 3.1.9. V-98633 Zimmer Ferenc és társai vizsgálati dosszié. A sopronkőhidai fogvatartottakról, a börtön és a fogva tartás körülményeiről bővebben lásd SZOKOLAY Domokos: *Krizis és térbeliség. A sopronkőhidai fegyintézet 1944–1945-ben*. In: VIRÁNYI Péter (szerk.): *(Út)elágazások. Magyarország 1944–1945*. MTA II. világháború története Albizottság, Budapest, 2022. 59–92.

⁷ Uo., illetőleg KOVÁCS Tamás: A Nemzeti Számonkérő Különítmény. *Múltunk*, 2006/3. 98.

Rendészeti Osztályán (PRO) találta magát, ahol többször is ki-hallgatták.

„Ha ilyen múltú embert igazolnak, ez a reakció diadala és a demokrácia szégyene volna.”

1945. február 2-án, a hírügynökség Sándor utcai székházában a kinevezett új elnök, dr. Ortutay Gyula (1910–1978) vezetésével összeülő MTI Ideiglenes Intéző Bizottság kimondta: a hírügynökségi munka „újraindítása” szempontjából a távirati iroda Igazoló Bizottságának felállítása alapvető fontosságú.⁸ Ortutayt nem sokkal ezt megelőzően „egy kettébe vágott, szürke ívpapírosra” írt orosz nyelvű levélben bizta meg a Budapesti Nemzeti Bizottság (BNB), hogy kezdje meg a rádió újjáépítését. Az Ideiglenes Kormány is ezt a dokumentumot hagyta jóvá 1945 tavaszán:

Alulírott Budapesti Nemzeti Bizottság ezennel megbizzuk dr. Ortutay Gyula egyetemi magántanárt, hogy a Rádió és a Magyar Távirati Iroda vezetését haladéktalanul átvegye, ott a szükséges munkákat elvégeztesse. Dr. Ortutay Gyulának utasításait az alkalmazottak fegyelmi felelősség terhe mellett haladéktalanul követni kötelesek az üzemi bizottsággal egyetértően. Budapest, 1945. január 25. Budapesti Nemzeti Bizottság⁹

A létrehozott igazolóbizottság a következő szempontrendszer szerint vizsgálódott: a hírügynökségi alkalmazott tagja volt-e a nyilaskeresztes, az „Imredista” (sic!) pártoknak, illetve a Volksbundnak, vagyis a Magyarországi Németek Népi Szövetségének. Az igazolás alá vont személyek meghallgatásai során azt is figyelembe vették, hogy milyen volt a munkavállaló általános politikai magatartása, miképpen viselkedett a német

⁸ Természetesen nem csak az egyébként megkülönböztetett fontosságú sajtó- és tájékoztatáspolitikai területén működtek a második világháborút követően igazoló eljárásokat folytató bizottságok. Az újságírókon kívül a köz- és magánalkalmazottakat szinte teljes egészében „ellenőrizték”, akár a budapesti Nemzeti Színház színművésznői is, bővebben lásd LÓRINCZ Andrea: A második világháborút követő felelősségre vonás megéléstörténetei a (színész)női életutakban. *Múltunk*, 2023/1. 31–73. DOI: <https://doi.org/10.56944/multunk.2023.1.2>

⁹ Z. KARVALICS László–ANDREIDES Gábor: *A Magyar Távirati Iroda története*. MTI–Napvilág Kiadó, Budapest, 2006. 17.

megszállást és a nyilas hatalomátvételt követően. A szakmai szempontok sok esetben csak ezek után, mintegy másodlagosan játszottak szerepet a további alkalmazást döntően befolyásoló végső értékelésben.¹⁰

Zimmert a PRO-n többször is kihallgatták. Egykori beosztott munkatársai teljes mértékben kiálltak volt főnökük mellett. Kugel Ernő, az MTI külpolitikai osztályvezetője, később vezető szerkesztője 1945-ben már két évtizedes hírügynökségi múlttal rendelkezett. Különösebb kockázat nélkül kijelenthető, hogy számos kérdésben jelentős volt a nézetkülönbség közte és egykori főnöke között, ám ez – mint az alábbiakban látni fogjuk – egyáltalán nem számított. Ami fontosnak bizonyult – és ez az ismertett vallomásokból világosan kiolvasható –, az a szakértelem volt. Kugel főnöke melletti tanúvallomásában elmondta, hogy 1925-ben, amikor az emigrációból hazatért, politikai nézetei Zimmer számára ismertek voltak, ám a főszerkesztő a szakmai kompetenciái miatt ettől – helyesen – természetesen eltekintett. Így idézte fel az időszakot: „akkoriban jöttem haza emigrációból. Zimmer azt is tudta rólam, hogy kommunista, priuszos vagyok, ennek ellenére felvett. Határozottan állítom, hogy nem volt németbarát. Tény az viszont, hogy hűséges kiszolgálója volt a mindenkori kormányoknak [...] Megjegyezni kívánom még, hogy felvételemkor Zimmer azt is tudta rólam, hogy nem vagyok magyar állampolgár, sőt zsidó is vagyok. Ő meghamisított¹¹ érdekemben olyan iratokat, melyek alapján továbbra is megtarthattam állásomat”.¹²

Örs Ede, a távirati iroda csoportvezető szerkesztője vallomásában hangsúlyozta, hogy Zimmertől politikai észrevételeket nem hallott, főnöke pártállás vagy vallás tekintetében nem tett különbséget a munkatársak között.¹³ Örs szerint ugyanakkor az is igaz volt vele kapcsolatban, hogy helyén maradt 1944. március 19-ét követően, de a nyilas hatalomátvétel során a rádióban megtagadta

¹⁰ ANDREIDES Gábor: „Mindenkor objektív...” I. m. 240.

¹¹ A tanúvallomás nem egyértelműsíti, de a szóban forgó hamisítás minden bizonnyal 1938 után történt.

¹² ÁBTL 3.1.9. V-98633 Kugel Ernő tanúvallomási jegyzőkönyve. Budapest, 1945. szeptember 27.

¹³ ÁBTL 3.1.9. V-98633 dr. Örs Ede tanúvallomási jegyzőkönyve. Budapest, 1945. szeptember 27.

az épületbe érkező német tiszt utasításait.¹⁴ Még maga Ortutay Gyula, az új vezető is azt vallotta, hogy Zimmer egyáltalán nem volt nyilas- és nácibarát, személyiségének egészét a konzervativizmus, a szolgálat jellemezte, bár azt is hozzátette, hogy „politikai meggyőződésében hű kiszolgálója volt az elmúlt kormányzati rendszernek, elsősorban Horthy Miklósnak és Kozma Miklósnak. Szívesen dolgozott az ő irányításuk alatt”.¹⁵ Elmondta még, hogy megítélése szerint Zimmer éppen ezért később egyre inkább eltávolodott a németbarát magyar politikai fősodortól, ennek lehetett későbbiekben az oka, hogy előbb távozott az MTI főszerkesztői székéből, majd nyilas fogságba esett.¹⁶ A szintén tanúskodó Gurka Márton szerkesztő ezt részben megerősítette, részben pedig kiegészítette. Gurka úgy látta, hogy Zimmer „belpolitikailag határozottan antipolitikus volt. Horthynak mindenesetre híve volt, de ebből előnye nem volt. A Sztójay kormány alatt is megtartotta az állását. Munkáját a miniszterelnökség és a külügyminisztérium sajtófőnöke ellenőrizte”.¹⁷ Ez utóbbival kapcsolatban Zimmer a kihallgatása során nem titkolta, hogy a távirati iroda az ő szerkesztésében adta le azokat a híreket, „amelyek részben mint harctéri közlemények, részben mint politikai anyag, alkalmasak lehettek arra, hogy az újságolvasó közönség soraiban azt a hitet keltsék, hogy a németek jogos és igazságos háborút folytatnak, amelyet erejüknel és felkészültségüknel fogva meg is fognak nyerni és nekünk kötelességünk hazánk érdekében részt venni a fenyegető bolsevizmus elleni harcban”.¹⁸ Azonban azt is hozzátette, hogy minden alkalommal megjelölték a hírek forrását, amelyek legnagyobb részét a Miniszterelnökség mellett a Külügyminisztérium, illetőleg a Vezérkari Főnökség haditudósító százada adta le a hírügynökség számára közlés végett.¹⁹

¹⁴ Uo.

¹⁵ ÁBTL 3.1.9. V-98633 dr. Ortutay Gyula tanúvallomási jegyzőkönyve. Budapest, 1945. szeptember 27.

¹⁶ Uo.

¹⁷ ÁBTL 3.1.9. V-98633 dr. Gurka Márton tanúvallomási jegyzőkönyve. Budapest, 1945. szeptember 27.

¹⁸ Zimmer rövid géppel írt önéletrajza (pontos évszámjelölés nélkül) ÁBTL 3.1.9. V-98633 Zimmer Ferenc és társai vizsgálati dosszié.

¹⁹ Uo.

Az egykori főszerkesztő ügyében tanúskodott még dr. Frigyesy János – a Magyar Rádió egykori, Kozma Miklós kárpátaljai kormánybiztosi kinevezése után, 1941-ben megbízott vezérigazgatója is –, aki többek között elmondta, hogy „Zimmer közvetlenül a kormánnyal tartotta a kapcsolatot. Kétségtelen, hogy Zimmer Ferenc, mint főszerkesztő adta mindazt a híryanagot, amit a németeket kiszolgáló kormányok egészen március 19-ig a magyar újságolvasóval közölni szükségesnek tartottak. Kiszolgált a Sztójay-kormányt is és egészen 1944. október 15-ig megtartotta állását”.²⁰

Figyelemre méltó Zimmer politikai osztályon történő kihallgatásainak végén, az 1945. október 1-jén kelt zárójelentés, amely ugyan elmondja az egykori főszerkesztőről, hogy 1944. október 15-ig „minden vonatkozásban”²¹ együttműködött a kormánnyal, de szó szerint a következőket is tartalmazza: „*Zimmer nem volt németbarát, nem volt nyíltas.* [kiemelés tőlem – A.G.] Kétségtelen, hogy a háborús hírverés szolgálatában jelentős szellemi munkát végzett.”²² A processzus – ügy tűnt – a végéhez közeledik.

Annál is inkább, mert Zimmert a Magyar Központi Híradó Rt. Igazolóbizottsága 1945. november 7-én egyhangú döntés mellett igazolta, ahogyan erről a polgári demokrácia lapja, a *Világ* is beszámolt: „A széles körben lefolytatott bizonyítási eljárás során Zimmer Ferenc igazolta, hogy a Sajtókamarában az üldözött hírlapírókat támogatta és lehetővé tette számukra az arányszám²³ ellenére a felvételt.”²⁴ A tanúk megnyugtató módon igazolták, hogy Zimmer nem volt németbarát, és azt, hogy nem volt hajlandó német rendelkezést figyelembe véve a híradást szerkesz-

²⁰ Frigyesy János tanúvallomási jegyzőkönyve. Budapest, 1945. szeptember 27. ÁBTL 3.1.9. V-98633.

²¹ Magyar Államrendőrség Budapesti Főkapitányság Politikai Rendészeti Osztálya, Budapest, 1945. október 1. Jelentés. ÁBTL 3.1.9. V-98633.

²² Uo.

²³ Mit jelentett ez az arányszám? A „társadalmi és a gazdasági élet egyensúlyának hatályosabb biztosításáról” szóló 1938-as zsidótörvény (XV. tc.) 4.§-a szó szerint a következőképpen fogalmazott: „A sajtókamara, úgyszintén a színművészeti és filmművészeti kamara tagjaiul zsidók csak olyan arányban vehetők fel, hogy számuk a kamara összes tagjai számának húsz százalékát ne haladja meg.” Az 1939-es zsidótörvény (IV. tc.) pedig ezt az arányszámot 6%-ra csökkentette.

²⁴ *Világ*, 1945. november 7.

ni. A beszámoló szerint tanúskodtak továbbá amellett is, hogy a hírügynökség külföldi tudósítóit szigorú tárgyilagosságra ösztönözte, az így külföldről beérkező híreket azonnal a kormánynak továbbította.²⁵ A nyugdíjas főszerkesztő személyes, egzisztenciális viszonyaiban is változás következett be. Ez azonban pusztán csak annyit jelentett, hogy az évtizedekig több helyre is(!) rendszeresen fizetett nyugdíjjárulékok utáni pénzüsszegeket újra folyósítani kezdték a számára.²⁶ Zimmer, mivel az MTI akkori (Sándor utcai) székházától néhány lépésre található lakását bombatalálat érte, a Gugger-hegyen található Endródi Sándor utca 51/a szám alá, dr. Moser Elek orvos családjához költözött.²⁷

Ekkor újabb problémák merültek fel. Nem sokkal később a Magyar Kommunista Párt (MKP) érdekeltségébe tartozó *Szabadság* című lapban jelent meg egy aláírás nélküli olvasói levél – „Levél Zimmer Ferencről” –, amely hosszan és súlyosan megrágalmazta az egykori főszerkesztőt:

[...] részt vett minden antiszemita és sváb mozgolódásban. Sváb nevét híven megőrizte mind a mai napig [...] mint többi tehetégtelen társa szidta a zsidókat, hogy minden jó helyet elvesznek előle. A Horthy-Kozma éra meghozta számára a boldogulás idejét. Elnöke lett, az Újságíró Kamara első szakosztályának.²⁸ Ő véleményezte a felvételi kérelmeket. Két-három zsidót felvétetett,

²⁵ Uo.

²⁶ Zimmer Ferenc saját kezűleg írt levele a BM Közigazgatási Osztályának. Dombbrád, 1953. május 22. ÁBTL 2.5.6 – 02004/1951.

²⁷ Dr. Moser Elek (1904–1983) belgyógyász főorvos, a budapesti Szent Ferenc Kórház igazgató-főorvosa (1937–1976) a második világháborút megelőzően az Országos Magyar Sajtókamara belgyógyász szakorvosa, valamint Zimmer Ferenc munkatársa és barátja volt. Zimmer egy véletlen találkozásnak köszönhetően tudott a Moser családhoz költözni, hiszen 1945 végén Moser Elek felesége a piacon összefutott – a szintén MTI-s kötédsű dr. Téglás Dezső szerkesztő feleségével, aki elújságolta neki, hogy „Zimmer Feri” Németországból hazaérkezett, lakását kibombázták, nem tud hol meghúzódni. Erre a hírre ajánlotta fel a Moser család a szűkséget szenvedő Zimmernek, hogy költözzön hozzájuk. A kapcsolat később olyan baráttivá és szeretetteljessé vált Zimmer és a család között, hogy az MTI egykori főszerkesztője gyakorlatilag mostohanagypapa lett a család, de különösen az 1946-ban született Mária számára. Dr. Moser Mária szíves szóbeli közlése, 2023. április 21.

²⁸ Az Országos Magyar Sajtókamara ügynevezett I. szakosztálya a Zimmer vezette újságírói fősztály volt. In: *Az Országos Magyar Sajtókamara Évkönyve 1941*. Stádium Rt., Budapest, 1941. 8–9.

olyat, aki neki hízelgett, vagy akire mint jó kulira szükség volt [...] nem volt nála nagyobb németimádó. Ezért kapta meg Hitler-től a legmagasabb sasrendek egyikét.²⁹ Mint a németek hűséges szálláscsinálója, Mengele (most vitéz Marossy³⁰) külügyi sajtófőnökkel konspirálva zsidótlantotta a külföldi laptudósítók egyesületét [...] bűnös tendenciával hirdette a MTI közleményeiben a németek hazug győzelmeit [...] mint fasiszta ügynök külföldre is utazgatott. Ott volt Szófiában és ott volt Rómában, amikor hozzá hasonlók Hitlert ünnepelték [...] ott volt a Fészek Klub elrablásánál,³¹ de soha egy tiltakozó szava nem volt a fasiszta gazságok ellen, amint hogy nem akadályozta meg és nem is tiltakozott annak a listának kiadása ellen, amelynek segítségével 54 szerencsétlen zsidó származású újságírókat deportáltak³² 1944 nyarán a fasiszta hóhérok.³³

²⁹ 1940 nyarán Hitler „vezér és kancellár” valóban kitüntette Zimmer Ferenc főszerkesztőt, és neki a német Sasrend I. osztályú érdemkeresztjét adományozta a két nemzet barátságának elmélyítéséért végzett munkája elismeréseként. *Függetlenség*, 1940. július 27.

³⁰ Marossy Ferenc (1893–1986) jogász, diplomata, a Külügyminisztérium sajtóosztályának vezetője 1932-től 1937-ig, 1937 és 1940 között a londoni magyar követség első beosztottja, majd 1940-től az egyiptomi magyar diplomáciai képviselet irányítója. Marossy nagykövetként szolgált még Zágrábban, Helsinkiben, Madridban, a második világháborút követően Spanyolországban telepedett le. Bővebben SZEKER Nóra: „Hazánk már nincs, de magyarok még vannak”. Magyar királyi követség Madridban, 1946–1957. In: ANDREIDES Gábor–M. MADARÁSZ Anita–SOÓS Viktor Attila–SZILÁGYI Gábor–SZÓTS Zoltán Oszkár (szerk.): *Lehetőségek, dilemmák, kompromisszumok. Magyarország és a világ 1945 után*. NEB, Budapest, 2023. 423–455.

³¹ Zimmer az újságok tudósításai szerint valóban jelen volt, amikor 1944. június 29-én dr. Palló Imre, a Fészek Klub miniszteri biztosa megnyitotta ugyanott a Magyar Művészek Háza elnevezésű egyesületet. Rövid híradást lásd *Magyarország*, 1944. június 30.

³² Gáspár Jenő (1894–1964), a Sajtókamara főtítkára 1944-ben lett a Singer és Wolfner Könyvkiadó vezérigazgatója. A háborút követően a budapesti népbíróság tíz esztendei börtönbüntetésre ítélte. A vád szerint Gáspár 1944 áprilisában 54 zsidó származású újságírókat adott ki a hatóságoknak, közülük 35 kollégát elhurcoltak. Életéről röviden: Gáspár Jenő. Forrás (Letöltve: 2023. 04. 15.): <https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/Lexikonok-magyar-eletrajzi-lexikon-7428D/g-gy-757D7/gaspar-jeno-758AA> Gáspárt a népbíróság a 35 újságíró haláláért nem mondta ki bűnösnek, mert amikor az információkat kiszolgáltatta a politikai rendőrségnek, „még nem tudhatta, hogy a zsidó újságírókat deportálják és meggyilkolják”. MARKÓJA Csilla–BARDOLY István: Gáspár Jenő nem tudja megmagyarázni. *Enigma*, 2020/101. 128.

Forrás: <http://real.mtak.hu/112058/> (Letöltve: 2023. 04. 15.).

³³ *Szabadság*, 1945. november 14.

Szintén a *Szabadság*ban látott napvilágot az a véleménycikk, amely arról adott hírt, miszerint bonyodalmak lehetnek Zimmer igazolása körül, egészen pontosan az igazolási eljárás tekintetében:

A Magyar Távirati Iroda, több mint évtizeden át volt főszerkesztőt, a Sajtókamara volt alelnökét, a különféle árnyalatú reakciós és fasiszta kormányok háborús és népellenes politikájának hűséges és szolgálatkész kiszolgálóját már egyszer igazolták. A volt működési helyén, amelynek most Központi Híradó rt. a neve. Igen ám, de az igazolás után két bejelentés érkezett az igazolt ellen. A bejelentők azonban többszöri idézés ellenére sem jelentek meg a bizottság előtt. Ezért a bonyodalmak Zimmer ömeltősága körül.³⁴

Az említett bejelentések egyike a *Magyar Nemzet* című lap³⁵ szerkesztőségéből érkezett, és egyrészt azt állította, hogy Zimmer „Kolozsvári Borcsán³⁶ [sic!] is túltett a rosszakaratú baloldalelennes és zsidóellenes magatartásával”,³⁷ másodsorban azt, hogy „a Sajtókamara geszcióiért³⁸ [sic!] nemcsak Kolozsvári Borcsa Mihály, hanem Zimmer Ferenc is egyenrangúan felelős, s mint ilyen elsőrendű háborús bűnös és a sajtó elsőszámú ellenségei sorába tartozik”.³⁹ Harmadsorban megvádolta, hogy „Zimmer Ferenc volt az, aki a vallásuk miatt a lapuktól kiüldözött újság-

³⁴ *Szabadság*, 1945. december 16.

³⁵ A *Magyar Nemzet* sajátos lap volt a második világháborút követően, 1945 utáni helyzetéről lásd Sz. Nagy Gábor: *A Magyar Nemzet ügye 1945 tavaszán*. Forrás (Letöltve: 2023. 06. 22.):

https://archivnet.hu/politika/a_magyar_nemzet_ugye_1945_tavaszan.html

³⁶ Kolosváry-Borcsa Mihály (1896–1946) antiszemita újságíró, politikus, az Országos Magyar Sajtókamara elnöke, államtitkár-kormánybiztos, a magyar sajtópolitika, sajtó, rádió és könyvkiadás gyakorlatilag teljhatalmú irányítója 1944-ig.

³⁷ A *Magyar Nemzet* szerkesztőjének (olvashatatlan aláírás) bejelentése a Magyar Központi Híradó R.T. Igazoló Bizottságához Zimmer Ferenc ellen. Budapest, 1945. november 9. Budapest Főváros Levéltára (a továbbiakban: BFL) XVII. 1671 1945 Igazolásügy Zimmer Ferenc.

³⁸ gesztio (lat.): ügyvezetés, igazgatás.

³⁹ A *Magyar Nemzet* szerkesztőjének (olvashatatlan aláírás) bejelentése a Magyar Központi Híradó R.T. Igazoló Bizottságához Zimmer Ferenc ellen, Budapest, 1945. november 9. BFL XVII. 1671 1945 Igazolásügy Zimmer Ferenc.

írókat a Hírlapírók Nyugdíjintézetéből rögtön kizárta”.⁴⁰ A *Magyar Nemzet* szerkesztője⁴¹ bejelentésében legvégül személyes sérelmét is elpanaszolta: „Az én esetemben Zimmer Ferenc azt a példátlan hitványságot követte el, hogy a nyugdíjintézet jogtanácsosát ösztönözte, hogy a már egyszer legfelsőbb fórumon elvesztett pert újból kiforszírozza [erőszakol, erőltet – A.G.] és ellentétes újradöntést provokáljon, csakhogy a nyugdíjintézet ne legyen kénytelen engem mégis visszavenni tagjai sorába. Kérem a fentiek alapján Zimmer Ferenc ügyét újra elővenni és igazolását hatálytalanítani.”⁴² A másik észrevételezés – a Magyar Szociáldemokrata Párt Központi Titkárságáról – azt kifogásolta, hogy Zimmer 1942-ben részt vett az olaszországi Velencében megrendezett nemzetközi újságíró-kongresszuson.⁴³

1945. december 19-én a Szentkirályi utca 25/a faliújságján jelent meg a következő értesítés, és maradt is látható helyen a lakók számára az elkövetkező nyolc nap során:

A 15/1945. M.E. sz. rendelet alapján a házban lakó Zimmer Ferenc foglalkozása újságíró f. évi december hó 28-án kerül a Magyar Újságírók Országos Szövetsége⁴⁴ Igazolóbizottságának elbírálása alá. Felhívjuk a ház lakóit, hogy amennyiben valaki nevezettnek nyilas, vagy kimondottan németbarát magatartásáról bármilyen adatot tud, úgy a bejelentő aláírásának és lakcímének

⁴⁰ Uo.

⁴¹ A lap szerkesztőjének személyéről nincsenek közelebbi információink.

⁴² Uo.

⁴³ Tihanyi József Szociáldemokrata Párt Központi Titkársága bejelentése Zimmer Ferenc ellen, Budapest, 1945. december 5. BFL XVII. 1671 1945 Igazolásügy Zimmer Ferenc. Az 1942. április 10–12-én – ahogyan a *Magyar Sajtó* című lap fogalmazott – a „nemzeti szellemű” újságíró szövetségek háromnapos konferenciáján magyar, német, olasz, japán, spanyol, bolgár, szlovák, horvát, román, finn, dán, norvég, belga, holland és cseh-morva újságírók – a házigazda Umberto Guglielmotti szerint – „az új világrend szolgálatában álló új újságírási rendszerének képviselői” vettek részt. Kolosváry-Borcsa Mihály mellett Zimmer Ferenc képviselte Magyarországot. *Magyar Sajtó*, 1942. április 15. 1.

⁴⁴ „A magyar újságíró társadalom érdekeinek hathatósabb védelmére, a Budapesti Nemzeti Bizottság felhatalmazására megalakult a Magyar Újságírók Országos Szövetsége” – tudósította az olvasót a *Népszava* 1945. május 3-án. A lap 4. oldalán megjelent információ szolt arról is, hogy a nemzeti bizottság felhatalmazása alapján a szövetség teljhatalommal rendelkezik valamennyi újságíró szervezet, többek között az Újságírók Nyugdíjintézete, az Újságírók Szanatórium Intézete ügyeinek intézésére. *Népszava*, 1945. március 3.

feltüntetésével a Magyar Újságírók Országos Szövetsége Igazoló Bizottságához az igazolási határnapig jutassa el a Vilma királynő út 16. sz. alá Budapest, 1945. december hó 19-én.⁴⁵

Ugyanezen nap érkezett meg az év elején megalakult Magyar Újságírók Országos Szövetségébe az a felháborodott hangvételű levél, amely szintén sérelmezte Zimmer Ferenc igazolási eljárását. A levélíró⁴⁶ már írásának elején nyilvánvalóvá tette, hogy mi a véleménye az eljárásról és Zimmer személyéről: „Ez nem egyéb [sic!], mint nyilas szabotázs. Mentő akció a fasiszta németimádó Zimmer érdekében.”⁴⁷ Majd hosszan sorolta az egykori főszerkesztővel szembeni vádjait: „Elnöke volt a nyilas Újságíró Kamara Újságíró főosztályának és mint ilyen a debreceni újságírók⁴⁸ határozata értelmében hazaárulónak tekintendő.”⁴⁹ Felrótta Zimmernek a már említett német kitüntetését, valamint azt, hogy „Gömbös miniszterelnökkel annak idején, mint az MTI szerkesztője a rádióban interjút csinált. Nem is egy munkatársát bízta meg ezzel a kitüntetéssel, hanem ő maga végezte.”⁵⁰ Végül pedig azzal

⁴⁵ Magyar Újságírók Országos Szövetsége Igazoló Bizottsága hirdetménye a Budapest, VIII. Szentkirályi utca 25/a megbizottjának, 1945. december 19. BFL XVII. 1671 1945 Igazolásügy Zimmer Ferenc.

⁴⁶ A levélen egy közelebről be nem azonosított név, Nagy Imre szerepel.

⁴⁷ Nagy Imre levele Zimmer Ferenc igazolásával kapcsolatban, Budapest, 1945. december 19. BFL XVII. 1671 1945 Igazolásügy Zimmer Ferenc.

⁴⁸ A civisvárosban 1945. január 12-én alakult meg a Magyar Újságírók Egyesülete. A tulajdonképpen újjáalakított szervezet elsők között sietett sommás megállapításában kijelenteni: „a már megszűntnek tekinthető Sajtókamara vezetői Kolosváry-Borcsa Mihály, Gáspár Jenő és társaik, az újságírók vagyónának nagy részét elsikkasztva, külföldre szöktek, miután magyar újságírók egész sorát megfosztották kenyerüktől, hivatásos újságírókat a Gestapo kezére juttattak és minden egyes cselekedetükkel vétettek a nemzet igazi érdekei ellen. Ezért a Magyar Újságírók Egyesülete megállapította, hogy a volt Sajtókamara vezetői és fasiszta tagjai háborús bűnösöknek és hazaárulóknak tekintendők.” *Néplap*, 1945. január 14.

⁴⁹ Nagy Imre levele Zimmer Ferenc igazolásával kapcsolatban, Budapest, 1945. december 19. BFL XVII. 1671 1945 Igazolásügy Zimmer Ferenc.

⁵⁰ Az esemény fontossága és – vélelmezhetően – a személyiségének pedantériája okozhatta, hogy Zimmer 1935. február 14-én maga készítette „klasszikus” miniszterelnöki beszélgetést Gömbös Gyulával, aki az „intervjúban” program-szerű rádiónyilatkozatot adott. Attól függetlenül, hogy Zimmer volt a kérdező, a beszélgetés rögzítésekor jelen volt az információs-holding szinte teljes vezérkara: dr. Wünscher Frigyes, dr. Havel Béla, valamint Somogyváry Gyula is. A kinyilatkoztatott programról bővebben: *Az Újság*, 1941. február 15.

vádolta meg Zimmer Ferencet, hogy „részt vett minden nyilas mozgalomban”.⁵¹ Feljelentő levelét pedig azzal a fejezet címében idézett mondattal zárta: „Ha ilyen múltú embert igazolnak, ez a reakció diadala és a demokrácia szégyene volna.”⁵²

A kitelepítés

Zimmer számára a Gugger-hegyi elzárttság egyáltalán nem jelentett magányosságot. Egyrészt „családja”, a Moser család szerető környezetet biztosított a „nagyapó” számára, és ő is szívesen és szeretetteljesen azonosult „szerepével”. Másrészt a „Monte Moser[o]”, vagyis a Moser család háza a Gugger-hegyen⁵³ mindig is nagy társaságot vonzott. A család barátai, ismerősei – többek között az említett dr. Téglás Dezső és felesége, vagy Lukács Margit⁵⁴ színművésznő, a Nemzeti Színház művésze – az egyre borúsabbá váló idő ellenére rendszeresen találkoztak, jelmezbálokat, születésnapokat vagy akár szüreteket szerveztek.⁵⁵ Az amúgy is szerény körülmények között, teljes visszavonultságban élő Zimmer anyagi helyzete 1951 áprilisában ismét sanyarúbbá vált, amikor a nyugdíjpénztárak államosítását követően nyugdíját minden indoklás nélkül ismételten elvették tőle.⁵⁶ Majd következett a Budapestről történő kitelepítés.

A végzést 1951. június 29-én a korai reggeli órákban kézbesítették Zimmer számára. A precíz, minden részletre figyelő újságíró szinte postafordultával jelezte a Belügyminisztérium (BM) már említett kitelepítési csoportja felé: egy sajnálatos névazonosság miatt fatális félreértés áldozata, és kérte az azonnali hatá-

⁵¹ Nagy Imre levele Zimmer Ferenc igazolásával kapcsolatban, Budapest, 1945. december 19. BFL XVII. 1671 1945 igazolásügy Zimmer Ferenc.

⁵² Uo.

⁵³ Dr. Moser Mária szíves szóbeli közlése, 2023. április 21.

⁵⁴ Lásd LÓRINCZ Andrea: I. m. 73.

⁵⁵ Uo.

⁵⁶ Zimmer Ferenc saját kezűleg írt levele a BM Közigazgatási Osztályának. Dombrád, 1953. május 22. ÁBTL 2.5.6 – 02004/1951.

lyú kitiltó végzés érvénytelenítését.⁵⁷ Miben állt a névazonosság okozta félreértés? Ki volt a másik két Zimmer?

Zimmer Ferenc halászmester reklámjai már az 1910-es évek elején feltűntek a lapok oldalain, miszerint ez az a vállalkozás, amely „az összes édesvízi és tengeri halfajokat raktáron tartja”, valamint hogy „balatoni fogas csakis nálam kapható”.⁵⁸ A Zimmer család tradicionálisan halkereskedéssel foglalkozott, Zimmer Ferenc irányítása alatt a cég egyre növekedett. Zimmer a budapesti Horánszky utca 19. számú bérház tulajdonosaként⁵⁹ folytatta kereskedelmi és részben közéleti tevékenységét. 1930-ban, halkereskedői tevékenysége megkezdésének negyvenedik évfordulóján Horthy Miklóstól kereskedelmi főtanácsosi címet kapott.⁶⁰ Az újságíró Zimmer későbbi sorsának tekintetében sokkal tragikusabbnak bizonyult a tény, hogy a halkereskedő névrokonának fiát, ifj. Zimmer Ferencet 1939-ben a Nyilaskeresztes Párt listáján választották országgyűlési képviselőnek, igaz, később kilépett a pártból.⁶¹

A tény, hogy Zimmer Ferencet 1951 nyarán budapesti otthonából a Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei Dombrád községbe telepítették, valószínűsíti, hogy Zimmer beadványát a kitelepítési határozat érvénytelenítéséről nem vették figyelembe. Ettől függetlenül kitartó volt, és soha nem adta föl. Amennyire egyre romló egészsége engedte, folyamatosan precíz beadványokkal ostromolta a Belügyminisztériumot, és nem mulasztotta el kitelepítési végzésének hatályon kívül helyezését újra és újra követelni. Fáradságot nem kímélve hívta fel a figyelmet arra, hogy nyilvánvalóan nem azonos az 1949-ben elhunyt⁶² Zimmer halászmesterrel. Sokadik levelére a következő válasszal szolgált Cziráki Ferenc rendőr szá-

⁵⁷ Zimmer Ferenc beadványa. Budapest, 1951. június 29. ÁBTL 2.5.6. 02004/1951.

⁵⁸ *Tolnai Világlapja*, 1911. június 4. 1392.

⁵⁹ Bővebben: BÁLINT Angelika: Halakból épített palota Horánszky utca 19. Forrás: https://europabelvarosa.hu/cikk/halakbol_epített_palota_horanszky19 (Letöltve: 2023. 04. 15.).

⁶⁰ *Halászat*, 1930. december 15. 98.

⁶¹ HAEFFLER István (szerk.): *Országgyűlési Almanach az 1939–44. évi országgyűlésről*. Budapest, 1940. 375.

⁶² Csemegi Károlyné rny. fhdgy. jelentése. Budapest, 1951. október 25. ÁBTL 2.5.6. 02004/1951.

zados, a BM kitelepítési csoportjának irányítója.⁶³ „Beadványára értesítem, hogy a véghatározatban szereplő kereskedelmi főtanácsos és a Baross Szövetség láncának tulajdonosa kitétel, *leírási hiba. Helyesen a Magyar Távirati Iroda főszerkesztője. Egyben értesítem, hogy beadványát elbíráltam és azt nem találtam teljesíthetőnek. A jövőben ilyen irányú kérvényeit nem fogom figyelembe venni* [kiemelés tőlem – A.G.]”⁶⁴ A minisztérium ebben az időben már biztosan tudott a névazonosság okozta tévedésről, hiszen Csemegi Károlyné rendőrnyomozó főhadnagy októberben jelentette: „Zimmer Ferenc egy hal részvénytársaság tulajdonosa volt, amely az egész országot behálózta. Kereskedelmi tanácsos volt, és a Baross Szövetség láncának tulajdonosa. A láncot egyébként a házfelügyelők a közelmúltban találták meg a kertben. Nevezett 1949-ben meghalt. Egy fia, aki az RT igazgatója volt és országgyűlési képviselő, jelenleg is büntetését tölti. Ennek feleségét és fiát kitelepítettük. Fentiek alapján megállapítottam, hogy a kitelepített Zimmer Ferenc, aki a Távirati Irodában volt, nem azonos a ker. tanácsossal és a Baross lánc tulajdonosával.”⁶⁵ A folyamatos elutasítások nem szegték Zimmer kedvét, töretlenül tovább ostromolta a Belügyminisztériumot: „Dombrádi tartózkodásom során másfél éven belül két ízben is súlyos tüdőgyulladásom esem át, s a helyi orvos véleménye szerint beleimben gyanús daganat mutatkozik, amelynek sem kivizsgálására, sem gyógykezelésére itt helyben egyáltalán nincsenek lehetőségek. A kitiltó határozat szerint foglalkozásom kereskedelmi főtanácsos és a

⁶³ A Budapestről történő kitelepítések során irányító szerepet a Belügyminisztérium IV/2. Szervezési és Szolgálati Osztály játszott, élén Rudas György alezredessel. Ezen az osztályon belül működött az úgynevezett kitelepítési csoport, amelyet Cziráki Ferenc rendőr százados irányított. PALASIK Mária: A budapesti kitelepítések politikai háttere és levezénylése, 1951–1953. *Századok*, 2015/6. 1385.; NOVÁK Attila: „...új tartózkodásihelye ugyancsak kényszerszertartózkodásihelynek tekintendő”. Benedict Jenő kitelepítése 1951 nyarán. *Betekintő*, 2021/4. 100. DOI: <https://doi.org/10.25834/BET.2021.4.5>.

⁶⁴ Cziráki Ferenc értesítése Zimmer Ferenc számára (Dombrád, Erzsébet u. 23., Szabolcs Szatmár m.). Budapest, 1951. november 1. ÁBTL 2.5.6. 02004/1951.

⁶⁵ Csemegi Károlyné rny. fhdgy. jelentése. Budapest, 1951. október 25. ÁBTL 2.5.6. 02004/1951.

Baross-érdemlanc tulajdonosa.⁶⁶ Ez a meghatározás rám nem illik, hanem az évekkel ez előtt elhunyt Zimmer Ferenc halász-mesterre, akivel egyébként semmiféle rokonságban nem álltam⁶⁷ – írta 1953 tavaszán.

Befejezés

Dombrádi tartózkodásáról összességében keveset tudni. Rövid ott-tartózkodása alatt az idős Zimmer valószínűsíthetően mezőgazdasági munkát végzett. Két esztendő múlva, 1953-ban térhetett haza Budapestre fogadott családjához. Három évvel később, 1956 nyarán beadta a derekát, és elfogadta a burgenlandi Pinkafőn élő testvérének, Johannának az invitálását, útlevelet igényelt és kapott. Elhagyta az országot, és az ausztriai kisvárosban telepedett le.⁶⁸ Távozásáról az előbbieken kívül szinte semmit nem tudni.

Az biztos, hogy ebben az időben kivándorlásra a hazai előírások szigorúsága miatt nemigen volt mód. Kivándorló útlevél esetén ugyanis az általános igazolások mellé adóigazolást is csatolni kellett arról, hogy az igénylőnek nincsen adótartozása; igazolni kellett továbbá, hogy nem hagy hátra maga után ellátatlan személyt; ezenfelül természetesen szükség volt a beutazási engedélyre, eredeti nyelven és hiteles fordításban egyaránt. A rendelkezések szerint csak azok vándorolhattak ki, akik elmúltak hatvanesztendősek, megélhetésük Magyarországon nem volt biz-

⁶⁶ Zimmer valóban nem volt a Baross-érdemlanc tulajdonosa. Névrokona, a halkereskedő Zimmer Ferenc számára Fabinyi Tihamér pénzügyminiszter adta át a szövetség 1936. február 16-án, a pesti Vigadóban megtartott ünnepi ülésén. *Pesti Hírlap*, 1936. február 16. – Ettől függetlenül azonban a névazonosság már a harmincas évek közepén is gondot okozott, a *Baross Szövetség* című lap, amely magának a szövetségnek volt a hivatalos orgánuma, 1936. február 20-án megjelenő számában tudósított arról, hogy „Zimmer Ferenc főszerkesztő” ezüst érdemlancot kapott. *Baross Szövetség*, 1936. február 20. 1.

⁶⁷ Zimmer Ferenc saját kezűleg írt levele a BM Közigazgatási Osztályának. Dombrád, 1953. május 22. ÁBTL 2.5.6 – 02004/1951.

⁶⁸ Dr. Moser Mária szíves szóbeli közlése, 2023. április 21.

tosított, külföldön élő rokonuk pedig vállalta az ellátásukat.⁶⁹ Zimmer Ferenc az elmondottaknak megfelelt.

Az egykori főszerkesztő utolsó éveiről szintén csekély az érdeemi információnk. A Moser család két alkalommal még találkozott az idős Zimmerrel. Először Pinkafőn látta viszont a család, másodjára Bécsben töltöttek együtt egy rövid időt, mikor Zimmer az osztrák fővárosba utazott.⁷⁰ Zimmer Ferencet Pinkafőn, a burgenlandi kisvárosban érte a halál hetvenhat éves korában. Zimmer a két háború közötti magyar újságírás egyik legfelkészültebb képviselője volt, amolyan klasszikus tisztviselő-hivatalnok, aki minden feladatát – legyen szó újságíróturnusok megszervezéséről, korrektúrákról, gyorsírási tankönyvek elkészítéséről vagy nyugdíjpénztári ügyintézésekről – aprólékosan és lelkiismeretesen próbálta ellátni. Politikai nézeteiről soha nem vallott nyilvánosan, ettől függetlenül, mivel szimbolikus alakja volt a két háború közötti Magyar Távirati Irodának, 1945 után több beadvány is érkezett igazolásával kapcsolatban. A szakma, egykori munkatársai kiálltak mellette, igazolták ugyan, ám az egykori kormányfőtanácsost néhány évnyi viszonylagos nyugalmat követően két esztendőre kitelepítették.

Haláláról a magyar sajtó nem számolt be, 1961. július 30-án a *Szabad Magyarság* című, 1956-ban alapított emigráns lapban jelent meg „Emlékezés a Magyar Távirati Irodára Zimmer Ferenc főszerkesztő halála” címmel egy nekrológ, amely úgy fogalmazott, hogy halálával „a régi, nemzeti, nemes hagyományú újságírás kitűnő képviselője távozott az élők sorából [...] Tanári pályára készült és tanári pedantériáját mindvégig megőrizte.”⁷¹ Mindkét megállapítás igaz. A pinkafői-soproni eredetű német családból származó, testvérével biztosan – családjával gyaníthatóan – német nyelven beszélő Zimmer minden tekintetben ra-

⁶⁹ Bővebben: BENCSIK Péter: A szabad mozgás korlátozása az ötvenes években és az 1956-os forradalom előtti utazási reformok. Forrás: https://www.betekinto.hu/sites/default/files/betekinto-szamok/2011_1_bencsik.pdf (Letöltve: 2023. 06. 23.).

⁷⁰ Dr. Moser Mária szíves szóbeli közlése, 2023. április 21.

⁷¹ *Szabad Magyarság*, 1961. július 30. 7.

gaszzkodott Magyarországhoz.⁷² A háborút követően – bár minden valószínűség szerint lett volna más választása is – ahogyan azt a közállapotok lehetővé tették, azonnal hazaindult. Ami pedig azt a bizonyos sokak által olyan sokszor emlegetett aprólékos precizitását illeti, idézzük fel őt magát, illetőleg egy 1940. november 6-án kelt bejegyzését a Magyar Távirati Iroda ügynevezett szerkesztői turnuskönyvéből: „Kérem a csoportvezető urakat, ne engedjék kiadásaikban túltengeni a német anyagot és hassanak csak oda a fordító uraknál, hogy igyekezzenek értelmesen rövidíteni. Nincs semmi értelme, hogy kétórás beszédek és kolumnás jegyzékeket szó szerinti szövegben adunk ki. Ha a lényeg felölő kivonatokra szorítkozunk, annál könnyebben eltérhetünk a németek beskatulyázó mondatszerkezetétől, amelyhez egyébként még szó szerinti fordításokban sem szabad ragaszkodni. Semmiképpen sem lehet célunk értelmetlen és rossz magyarsággal megfogalmazott közlemények kiadása. E tekintetben a lapok joggal panaszkodnak.”⁷³

⁷² A szintén részben burgenlandi származású Moser családban is előszere-ttel használták a német nyelvet, Zimmer „unokájának” legkisebb hibáit vagy pontatlanságait is szeretettel, de határozottan korrigálta. Dr. Moser Mária szíves szóbeli közlése, 2022. november 24.

⁷³ ANDREIDES Gábor: „Mindenkor objektív...” I. m. 233.

